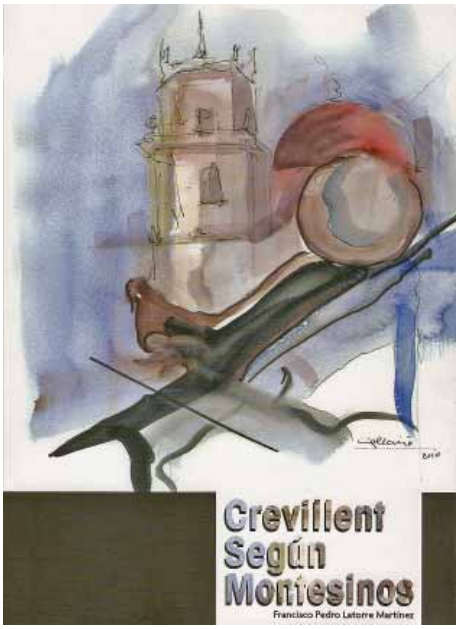
porta el professor de la Universitat Lumiere II a identificar el Castellar amb al-'Askar, reducte fortificat en altura que bé va poder ser un dels enclavaments rebels amb poder emiral. D'aquesta manera, el Castellar ompliria l'hiat cronològic existent entre els segles VIII i X, des que es va abandonar l'Alcúdia (segle VIII) fins que es va fundar la medina islàmica a l'actual centre històric d'Elx (segles X-XI), nucli que durant algun temps coexistiria amb el Castellar, ja que en el registre ceràmic dels dos enclavaments es troben materials provinents de la terrisseria del carrer Curtidors-Filet de Fora. La presència de ceràmiques tardoantigues en el turó porta Guichard, així mateix, a plantejar la continuïtat en l'ocupació i a defendre-hi la presència des dels inicis de tropes àrabs que, donada la situació estratègica del lloc, van poder establir-s'hi des dels primers moments de la conquista, fet que no exclou la ubicació de la població en alqueries; si bé les autoritats potser triarien un lloc elevat per al seu control.

No obstant la fragilitat d'aquesta interessant hipòtesi, així reconeguda pel mateix professor Guichard, no hi ha cap evidència que el Castellar romanga ocupat a mitjans segle XI, moment en què, segons sembla, va ser abandonat, sense que l'estat actual de la investigació ens en puga indicar les causes.

L'exposició sobre el Castellar, per la qual van passar més de 4.000 persones, va donar a conéixer aquest important jaciment i la seua eventual potencialitat històrica. La difusió pública del projecte –de qualsevol projecte cultural– és necessària, especialment si es tracta d'un lloc pràcticament desconegut per a la comunitat científica, on, històricament, tant els espolis com els diferents usos de l'espai, entre els quals s'inclou el trial practicat fins no fa molts anys sobre les ruïnes, han amenaçat de destruir per complet un excepcional enclavament, l'enorme massa d'informació del qual ens ajudarà a conéixer la història entre *Ilici* i Elx.

Rafael MARTÍNEZ

LATORRE MARTÍNEZ, Francisco Pedro (ed.), *Crevillent según Montesinos*, Crevillent, 2010, 260 p.



El llibre al qual fem referència és el resultat d'un treball de minuciosa transcripció d'una part de l'obra manuscrita de José Montesinos, anomenada *Compendio histórico oriolano*. Encara que l'obra de l'historiador oriolà era coneguda a Crevillent gràcies al cronista de la vila Anselmo Mas Espinosa, Francisco Pedro Latorre Martínez és l'autor que ha fet possible que les referències al poble de Crevillent que arreplega l'extensa obra de Montesinos puguen ser llegides sense la dificultat que podríem trobar en l'original d'un autor que desenvolupa la seua obra entre el segle XVIII i el XIX.

Caldria, en primer lloc, fer unes breus pinzellades biogràfiques sobre el personatge de José Montesinos Pérez i Martínez de Orumbella, nascut a Oriola el 5 de juliol de 1745 i mort el 1828. Fill «de pares distingits, virtuosos i justos», segons conten les cròniques i que va començar els seus estudis de primeres lletres a l'edat de cinc anys, i als nou els secundaris al

Col·legi de Predicadors i al Col·legi de Jesuïtes, tots dos a la ciutat d'Oriola. Estudià Llatinitat als Escolapis de València i Arts a Oriola i Gandia. Amb 17 anys inicià estudis de Teologia, els quals abandonà per a dedicar-se als de Medicina; obtingué el títol de Sagnador al setembre de 1764 a Madrid. Després de 1765 es retirà a la Santa Escuela de Cristo a Oriola, on estigué dos anys i posteriorment obtingué la Càtedra de Llatinitat denominada de Rudiments dotada amb 100 lliures. Amb el futur resolt, decidí formar família; es casà tres vegades, l'última amb 44 anys, i engendrà un total de vuit fills. Montesinos fou 26 anys preceptor de gramàtica llatina, i a l'edat de 48 anys s'acollí als Estatuts de la Universitat d'Oriola per tal de sol·licitar del Consell de Castella la jubilació amb dret a percebre el salari íntegre per haver superat els vint anys de serveis. Fou en el moment de jubilar-se quan disposà de més temps per a dedicar-se al seu compendi històric, la seua gran obra.

No és la primera vegada que Latorre s'enfronta a l'obra de Montesinos, ja que els referents a Catral foren transcrits i publicats per ell en la revista cultural *Castrum Altum* l'any 2008, referència també publicada en La Rella 22, de 2009. Francisco Latorre és natural de Catral i porta al veïnat de Crevillent des de fa uns vint anys. És aficionat a la història i la seua dedicació ha estat compartida entre el poble d'origen i el poble d'adopció; ha escrit nombrosos articles en publicacions tant a Crevillent com a Catral, on és membre actiu de l'associació d'investigadors locals.

L'estructura de l'obra de Francisco Latorre ens permet gaudir de les imatges dels manuscrits originals, acompanyades a la seua dreta de la transcripció del text; d'aquesta manera, el lector pot resseguir les narracions de Montesinos tal com aquest les va estructurar, però amb les grafies contemporànies perfectament llegibles que ens proporciona la impressió moderna, encara que Latorre ha respectat l'ortografia original. S'ha de recordar que a finals del segle xviii no s'havia normativitzat l'ús de la llengua castellana, encara que a la llum dels grans canvis que ens arriben des de França i Itàlia, assistim a la creació d'institucions com ara la RAE, que contribuí a la normativització del castellà. Latorre també ens ofereix nombroses notes a peu de pàgina que ens aclareixen diferents aspectes del text, en què afegeix informacions tretes o facilitades per altres autors o informadors. Al final, un apèndix de fotografies actuals il·lustren sobre la realitat del poble en els nostres dies. Cal destacar la col·laboració de Galiano, artista de l'aquarel·la que ha oferit el seu talent a la portada del llibre; a l'interior i obrint la galeria de fotografies, Manuel Tomàs ens regala una vista des del Fondo. Com ja és habitual a Crevillent, la Cooperativa Elèctrica s'implica amb la cultura local donant suport a Latorre tant en el finançament com a l'hora de la presentació del llibre.

L'estil de Montesinos es podria definir com conservador, ja que la seua obra no suposa cap crítica a la societat ni a les institucions, i encara podríem dir que tot al contrari, el que tracta és d'agradar i d'engrandir tant les institucions eclesiàstiques com les senyorials. De manera que recolzant-se en els autors clàssics i en els seus coneixements de llatinitat dóna consistència i amplia els continguts de la seua obra. La data d'elaboració de l'obra completa de Montesinos *Compendio histórico oriolano* es troba compresa entre el 1791 i el 1814. Les pàgines dedicades a Crevillent són unes 120, és a dir, uns seixanta folis manuscrits, i és al voltant de 1810 quan les completa segons consta en la pàgina 142 del volum original, 107 del llibre de Latorre.

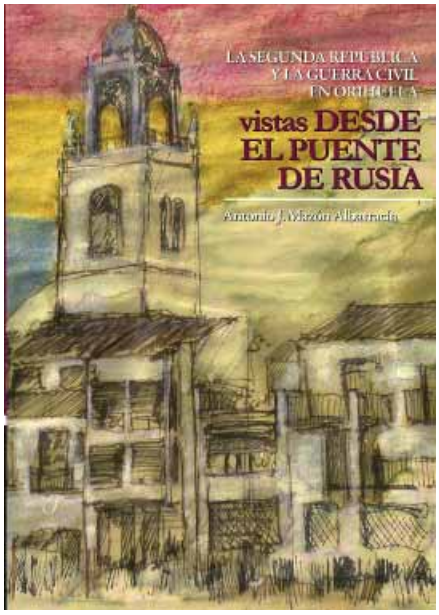
Montesinos ha estat un autor denigrat i criticat, ja que la seua obra s'ha considerat de poca fiabilitat quant a les dades proporcionades, com als fets i a les dates en què transcorren aquests fets. Això, però, demana alguns aclariments, ja que, pel que fa als fets coetanis, Mon-

tesinos s'informa prou bé, i per als fets que estan fora del seu quadrant temporal recorre als autors clàssics, autors que han estat el referent per a altres historiadors; també recorre als seus coneixements llatinistes per donar explicacions i aclariments als fets. Les seues referències als personatges il·lustres de Crevillent són una mostra de la creativitat de l'autor, el qual, d'alguna manera, així com féu Canaletto en els paisatges venecians, ens mostra una sèrie de persones que uns més que altres tenen a veure amb el poble. De tota manera, s'ha de considerar el fet que Montesinos ha tingut accés a documentació possiblement avui desapareguda. Fent una reflexió i traslladant-nos al moment actual, observant atentament els nostres mitjans de comunicació, podríem pensar: quina serà la història que es podria escriure en un futur del nostre present?

És clar que sabem que determinades informacions de Montesinos poden o no ser certes quant als fets de què dóna compte ocorreguts en un passat llunyà en referència a l'autor. Tot això ens dóna peu a fer recerca per tal d'arribar a la confirmació de les seues informacions, sense dubtar que en el camí sempre trobarem dades ignorades que ens obriran noves portes per al coneixement de la nostra història i la comprensió del nostre present com a poble.

María del Carmen Asensio

Mazón Albarracín, Antonio J., *La Segunda República y la Guerra Civil en Orihuela vistas desde el puente de Rusia*, Ajomalba, Oriola, 2010, 521 p.



Vaja per endavant la meua felicitació a l'autor per un treball d'investigació encomiable, realitzat durant molts anys per una persona, pel poc que sé, dedicada al seu treball com a empresari. Crida l'atenció, doncs, que investigacions que per pura lògica haurien d'eixir de les universitats acaben fentles persones per pura vocació intel·lectual. En altres oficis es queixen de l'intrusisme, però, tal com està la investigació històrica i els escassos practicants que té, benvinguts siguen els que, com Antonio Mazón, són capaços de passar bona part del seu temps lliure en un arxiu històric.

Es tracta d'una investigació densa –521 pàgines–, basada en l'Arxiu Municipal d'Oriola, en la premsa històrica, tant d'Oriola com d'Alacant, en fonts orals i en algun arxiu personal d'interés, com el de Santos Escarabajal, procedent de l'exili mexicà. Hi ha,